सामुदायिक माध्यमिक शिक्षामा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि

फाक्फोकथुम गा.पा. इलाम

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग अर्थशास्त्र विभाग

स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) चौथो सेमेस्टरको

आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

देवी प्रसाद अधिकारी

स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) चौंथो सेमेस्टर

क्याम्पस दर्ता नं. : ४४८

परीक्षा क्रमाङ्क : ७४२८३५३

भर्ना वर्ष : २०७४

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-००४३-००१७-२०११

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७९

२०७९/०९/१३

सिफारिस पत्र (RECOMMENDATION LETTER)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग अर्न्तगत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर चौथो सेमेष्टरको आंशिक आवश्यकता परिपुर्तिका लागि **सामुदायिक माध्यमिक शिक्षामा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि, फाक्फोकथुम गा.पा. इलाम** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशन, सुझाव एवं सल्लाहमा शोधकर्ता छात्र श्री देवी प्रसाद अधिकारीद्वारा तयार पारिएको हो । उक्त शोधपत्र स्वीकृतको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

उप-प्रा. पद्मा कोइराला

शोध निर्देशक

अर्थशास्त्र शिक्षा केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७९/०९/१७

स्वीकृति पत्र (APPROVAl LETTER)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तह चौंथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि छात्र देवी प्रसाद अधिकारीद्वारा प्रस्तुत **सामुदायिक माध्यमिक शिक्षामा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि, फाक्फोकथुम गा.पा. इलाम** शीर्षकको शोधपत्र अर्थशास्त्र शिक्षा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

सह.प्रा. विष्णु बहादुर लुइटेल ....

विभागीय प्रमुख

प्रा.डा. नरेन्द्र कटुवाल ....

बाह्य सुपरिवेक्षक

उप.प्रा. मिनराज पौडेल ....

डी.आर.सी.

उप-प्रा. पद्मा कोइराला ....

शोध निर्देशक

कृतज्ञताज्ञापन

'सामुदायिक माध्यमिक शिक्षामा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि' शीर्षकको शोधप्रतिवेदन त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि तयार पारिएको हो । सर्वप्रथम मेरो शोधप्रतिवेदन स्वीकृति गरी शोध प्रतिवेदन लेख्न सुअवसर प्रदान गरिदिनु हुने अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख सह प्रा. विष्णुवहादुर लुइटेलप्रति हृदयबाट नै आभार प्रकट गर्दछु ।

यस अध्ययनलाई सफल बनाउनका लागि आफ्नो अमूल्य समय उपलब्ध गराई निरन्तर सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा, उत्साह दिँदै सहयोग गर्नुहुने आन्तरिक सुपरिवेक्षक गुरु उप-प्रा. पद्मा कोइराला प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसका साथसाथै समग्र अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग परिवारप्रति सल्लाह, सुझाव र सहयोगको लागि आभारी छु । त्यसैगरी मलाई पढाइ लेखाइप्रति सदैव जागरुक तुल्याउँदै हौसला प्रदान गर्नुहुने मेरा आमा बुवा साथै दाजुप्रति अन्तर हृदयबाट आभार प्रकट गर्दछु । विद्यालय तहबाट विश्वविद्यालयको यस तहसम्म मलाई ज्ञानको ज्योति प्रवाह गराउनु हुने आदरणीय गुरुहरू साथै आफन्त मान्यजन, साथीभाइ सबै सबैप्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

मिति : २०७९/०९/०१ देवी प्रसाद अधिकारी

सारसंक्षेप

'सामुदायिक माध्यमिक शिक्षामा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि, फाक्फोकथुम गा.पा. इलाम' शीर्षक राखी तयार पारिएको यस अध्ययनको उद्देश्य माध्यमिक तहमा गरिएको आर्थिक लगानी विश्लेषण गर्नु साथै शैक्षिक उपलब्धि पत्ता लगाउनु रहेको छ । यी उद्देश्य प्राप्त गर्न फाक्फोकथुम गा.पा. लाई नमुनाको रूपमा लिइएको छ भने उक्त गा.पा.मा पाँच वटा (९-१२) मा.वि. रहेकामा तीनवटालाई नमुनाको रूपमा छनोट गर्ने लक्ष्य लिएको छु । जसअन्तर्गत नमुनाको लागि लिएका विद्यालयका विद्यार्थी र प्रधानाध्यापक सत प्रतिशत छनोट गरिएको छ ।

यस अध्ययनका लागि शोधकर्ता स्वयम् उपस्थित भई विद्यालयको आर्थिक अवस्था थाहा पाउन प्रधानाध्यापक साथै विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षसँग छलफल तथा अन्तर्वार्ता गर्ने साथै यिनै अन्तर्वार्ताहरूबाट शैक्षिक उपलब्धि समेत पत्ता लगाउने अपेक्षा लिएको छु । जसका लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क संकलन गर्दा गुणात्मक साथै परिमाणात्मक विधिको प्रयोग गर्दै प्राथमिक र आवश्यकता अनुसार द्वितीय स्रोतको समेत प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गर्न छुट्टा छुट्टै प्रश्नावली निर्माण गरी प्र.अ., शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावकसँग अन्तर्वार्ता लिई तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने अपेक्षा राखेको छु ।

आर्थिक लगानी वृद्धि गरि सोहि अनुसार स्रोत सामाग्रीको उपलब्ध गराई शिक्षण गर्दा निष्चयनै उपलब्धी वृद्धि हुने गर्दछ । तर यस अनुसन्धानमा भने आर्थिक लगानी वृद्धि गर्दा पनि शैक्षिक शत्र २०७६/०७७ भन्दा ०७७/०७८ र ०७८/०७९ को कक्षा १२ को नतिजा हेर्दा क्रमश घट्दै गएको देखिन्छ । हुनत यस अवधिमा कोभिडको असर देखा परेको थियो यहि कारण वा अन्य कुनै कारण हुन सक्नछ । लगानी वृद्धि अनुसार उपलब्धि वृद्धि भएको देखिदैन् । माध्यमिक तहमा विचैमा विद्यालय छोड्ने विद्यार्थी संख्या ((१.५%) रहेको देखिन्छ भने कक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थी संख्या लेटर ग्रेडीङको कारणले गर्दा शुन्य नै रहेको पाइन्छ । कक्षा १२ को अन्तिम परिक्षाको नतिजालाई हेर्दा विद्यार्थीको उत्तीर्ण दर २०७७ मा कुल १४५ विद्यार्थी मध्ये ७४ रहेको जुन ५१.०३ प्रतिशत हुन आउँछ र २०७८ मा १४४ विद्यार्थी मध्ये ११५ जना जुन ८० प्रतिशत उत्तीण भएको देखिन्छ । २०७९ मा १६४ विद्यार्थी भर्ना भएको पाइयो ।

विषयसूची

पृष्ठ

अध्याय एक

परिचय (Introduction)

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि (Background of the Study) १

१.२ समस्याको कथन (Statement of the Problem) ४

१.३ अध्ययनको महत्त्व (Importance of the Study) ५

१.४ अनुसन्धान प्रश्नहरू (Research Question) ६

१.५ अध्ययनको उद्देश्य (Objectives of the Study) ७

१.६ अध्ययनको परिसीमाहरू (Delimitation of the Study) ७

१.७ अध्ययनको संगठन (Organization of the Study) ८

अध्याय दुई (Chapter Two)

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक ढाँचा (Review of the Literature and Theoretical Framework)

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन (Review of the Related Literature) ९

२.२ अनुसन्धानात्मक साहित्यको पुनरालोकन (Review of the Research Literature) ११

२.३ अनुसन्धान अन्तर (Research Gap) १४

२.४ अवधारणात्मक ढाँचा (Conceptual Framework) १४

२.५ कार्यात्मक ढाँचा (Functional Framework) १५

अध्याय तीन

अनुसन्धान विधि र प्रक्रिया (Research Method and Procedure)

३.१ अनुसन्धान ढांचा (Research Design) १६

३.२ तथ्याङ्कको स्रोत (Source of Data) १६

३.२.१ प्राथमिक स्रोत (Primary Source) १६

३.२.२ द्वितीय स्रोत (Secondary Source) १७

३.३ जनसंख्या नमुनाको आकार र नमुना छनोट विधि (Population Sample Size and Sampling Strategy) १७

३.३.१ जनसंख्या (Population) १७

३.३.२ नमुना आकार (Sampling size) १७

३.३.३ नमुना छनोट (Sampling Strategy) १८

३.३.४ अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction to the study area) १९

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू (Tools of Data Collection) १९

३.४.१ प्रश्नावली (Questionnaire) १९

३.४.२ लक्षित छलफल निर्देशिका (Focus Group Discussion) १९

३.५ तथ्याङ्क संकलनका प्रविधिहरू (Techniques of Data Collection) २०

३.५.१ अन्तर्वार्ता (Interview) २०

३.५.२ लक्षित समूह छलफल (Focus Group Discussion) २०

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया (Analysis of Data) २०

३.७ नीतिगत प्रावधान (Ethical Consideration) २०

अध्याय चार

नतिजाको व्याख्या तथा विश्लेषण (Analysis and Introduction of Data)

४.१ अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction of Study Area) २२

४.१.१ इलाम जिल्लाको परिचय (Introduction to Ilam District) २२

४.१.२ फाक्फोकथुम गा.पा को परिचय (Introduction to Phakphokthum rural municipality) २३

४.२ माध्यमिक तहको शैक्षिक प्रवाह दर (Educational flow rate of secondary level) २६

४.२.१ विद्यार्थी भर्ना (Student Enrollment rate) २६

४.२.२ माध्यमिक तहको विद्यार्थी प्रवाहदर (Students flow rate in secondary level) २८

४.३ माध्यमिक तहमा गरिएको आर्थिक लगानी (Economical Investment on Secondary Level) २९
४.३.१ विद्यालयको भौतिक संरचना (Physical Structure of the School) २९
४.३.२ विद्यालयको आयको स्रोत (Income Sources of the School) ३०
४.३.३ विद्यालयको क्षेत्रगत लगानी (Sectoral Investment of the School) ३१
४.३.४ आम्दानी र खर्च विवरण (Income and Expenditure) ३२
४.३.५ शैक्षिक उपलब्धी (Educational Achivement) ३३
४.३.६ आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धिको तुलना (Comparison between economic Investment and Educational Achivement) ३४
४.३.७ माध्यमिक तह कक्षा १२ को शैक्षिक उपलब्धी (Educational Achivement on Grade 12) ३५
४.३.८ आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धीको तुलना (Comprasion between economic investment and educational achievement) ३६
४.४ माध्यमिक तहको शैक्षिक क्षति (Educational Wastage of Secondary Level) ३६
४.४.१ माध्यमिक विद्यालय कक्षा ११-१२ को शैक्षिक क्षति (Educational wastage on grade (11-12) ३८
४.५ सारांश (Summary) ४१

अध्याय पाँच (Chapter-Five)

निष्कर्ष र सुझावहरू (Conclusion and Recommendation)

५.१ निष्कर्ष (Conclusion) ४४
५.२ सुझावहरू (Recommendations) ४६
५.२.१ नीतिगत तहमा सुझाव (Recommendation for Policy) ४६
५.२.२ व्यावहारिक तहमा सुझाव (Recommendation to practice Level) ४७
५.२.३ भावी अनुसन्धानको सुझाव (Recommendation to future Research) ४८
सन्दर्भ सूची ४९-५०

अनुसूची ५१-६८

अनुसूची १ : प्रश्नावलीको निर्माण ५१
अनुसूची २ : विद्यार्थीका लागि प्रश्नावली ५३
अनुसूची ३ : प्रधानाध्यापकका लागी प्रश्नावली ५५
अनुसूची ४ : विद्यालय प्रसासनका लागी प्रश्नावली ५७
अनुसूची ५ : लक्षित समूह छलफल निर्देशिका ५९
अनुसूची ६ : माध्यमिक विद्यालय कूल विद्यार्थी संख्या २०७९ ६०
अनुसूची ७ : माध्यमिक तहको विद्यार्थी प्रवाह दर (२०७७-२०७८) ६१
अनसूची-८ : माध्यमिक विद्यालयको आम्दानी विवरण ६२
अनसूची-९ : आर्थिक लगानी विवरण ६३
अनुसुची-१० : अनुपात गणनाका औजारहरु ६४
अनुसूची-११ : लक्षित समूह छलफल निर्देशिका ६५

तालिका सूची

		पृष्ठ
तालिका ३.१	छनोट गरिएका विद्यार्थी संख्या तथा विद्यालय वर्गीकरण (शैक्षिक वर्ष २०७९)	१८
तालिका ४.१	फाकफोकथुम गा.पा.को जनसंख्या तथा क्षेत्रफलको वडागत विवरण २०६८	२४
तालिका ४.२	विद्यार्थी भर्नादर २०७९	२६
तालिका ४.३	माध्यमिक तह विद्यार्थी भर्ना विवरण, २०७९ (कक्षा ९-१०)	२७
तालिका ४.४	माध्यमिक तह ११-१२ को विद्यार्थी भर्ना दर २०७७-२०७८	२७
तालिका ४.५	माध्यमिक तहको विद्यार्थी प्रवाह दर (कक्षा ९, १०, ११) (२०७७-२०७९)	२८
तालिका ४.६	माध्यमिक तह कक्षा १२ को प्रवाहदर (२०७७-२०७८)	२९
तालिका ४.७	विद्यालयको भौतिक संरचना (२०७९)	३०
तालिका ४.८	माध्यमिक तहको कूल आम्दानी (२०७७/२०७८ - २०७८/२०७९)	३०
तालिका ४.९	माध्यमिक तहको क्षेत्रगत लगानी विवरण (२०७७/०७८-२०७८/०७९)	३१
तालिका ४.१०	आम्दानी खर्च विवरण (२०७७-२०७८)	३२
तालिका ४.११	सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूको SEE को उपलब्धी (२०७७ र २०७८)	३३
तालिका ४.१२	माध्यमिक तहको आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धीको तुलना (२०७७ र २०७८)	३४
तालिका ४.१३	कक्षा १२ को शैक्षिक उपलब्धी (२०७७, २०७८)	३५
तालिका ४.१४	माध्यमिक कक्षा ११-१२ को आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धीको तुलना, (२०७७/०७८-२०७८/०७९)	३६
तालिका ४.१५	माध्यमिक तहको शैक्षिक क्षति (कक्षा ९-१०)	३७
तालिका ४.१६	वास्तविक आगमन निगमन अनुपात (कक्षा ९-१०)	३८
तालिका ४.१७	माध्यमिक तह कमक्षा ११-१२ को शैक्षिक क्षति (२०७७-२०७८)	३९
तालिका ४.१८	माध्यमिक तह कक्षा ११-१२ को आगमन निगमन अनुपात (२०७७-२०७८)	४०

संक्षिप्त शब्दावली

मा.वि. : माध्यमिक विद्यालय

प्र.अ. : प्रधानाध्यापक

वि.व्य.स. : विद्यालय व्यवस्थापन समिति

गा.पा. : गाउँपालिका

माध्यमिक तह : कक्षा ९-१२ सम्म

लगानी : विभिन्न स्रोतबाट गरिएको खर्च

सामुदायिक विद्यालय : सरकारबाट पूर्ण अनुदान प्राप्त विद्यालय